

Rakennusperintö ja kulttuuriympäristö läpivalaisussa

– tietäjät luotaavat, pelkäävät ja kannustavat

Mikä on rakennusperinnön ja kulttuuriympäristön hoidon nykytila – ja mitä uhkia, haasteita ja toiveita olisi syytä nostaa esille? Pyysimme ajatuksia alan tunnustetuilta, yhä aktiivisesti toimivilta asiantuntijoilta ja vaikuttajilta. Saimme hienon saaliin kaiken kokeneelta, lukijoillekin tutulta joukolta, arkkitehti, 'talotohtori' Panu Kailalta, konservattori, tietokirjailija Pentti Pietarilalta, yliarkkitehti, kotiseutuvaikuttaja Liisa Tarjanteelta ja muotoilija, kansalaisaktiivi Tauno Tarnalta. Kaikki he ovat toimineet siis myös merkittävinä valistajina.

Tuuman toimitus halusi kuulla kulttuuriperinnön parissa eläneiltä tietäjiltä omakohtaisia arvioita: Miten suhtautuminen tähän yhteiseen asiaamme on aikojen kuluessa muuttanut? Miltä tulevaisuus näyttää? Mikä pitäisi muuttaa? Vastauksukokonaisuudesta löytyy valonpilkahduksia, mutta myös epätoivoa. Etenkin päättäjät ja viranomaiset tarvitsisivat herätystä kulttuuriarvojen ymmärtämiseen, tavallinen väki taas intoa oppimiseen ja vaikuttamiseen.

Ennen pohdintoja on hyvä palauttaa mieleen rakentamiskulttuurin iso murros, minkä **Panu Kaila** kiteyttää näin: ”Kaikkien aikojen suurin muutos rakentamisessa ja korjaamisessa tapahtui suunnilleen 1960-luvulla, kun siirryttiin rakennuskäsityöstä teolliseen rakentamiseen: vähän jalostetuista luonnonmateriaaleista ja käsityövaltaisesta tekniikasta teollisiin materiaaleihin ja konetyöhön. Ns. jokamies on vie-raantunut rakentamisesta.”

Virallista toimintaa yhteisen asian puolesta

Rakennusperinnön ja kulttuuriympäristön hoitoa arvioidessa harmaa viranomaistyö ja sen saavutukset eivät välttämättä tule ensiksi

← Kulttuuriympäristöä ja rakennuskulttuuria ruukki-tapaan. Noormarkussakin yhdistyvät mennyt ja nykyisyys, arki ja juhla, luonto ja tekniikka. Kuva: Seppo Pärnä.

mieleen. **Liisa Tarjanne** kertoo tässä erityisesti usein unohtuihin jäävää osuutta, eli mitä 'viran puolesta' tehtiin lähimenneisyudessa.

”Rakennuslakiin tuli tärkeä lisäys 1980-luvulla: Olemassa oleva rakennuskanta on otettava huomioon asemakaavaa laadittaessa. Siihen asti rakennuskanta oli lainsuojaton – nyt sen avuksi tuli sentään lakipykälä!”

”1970-luvun energiakriisin jälkeen valtio palkkasi 200 energianeuvojaa. Taitamaton neuvonta sai aikaan pahaa jälkeä. Oikeaa tietoa jakamaan alettiin ympäristöministeriössä järjestää koulutusta. Kohteina olivat mm. lääninhallitusten viranhaltijat, ja kuntien rakennustarkastajiakin valistettiin.”

Museoviraston korjausrakentamiskortit auttoivat rakennuksen kohentajaa. Vanhan arvostus laajeni koskemaan yksittäisten rakennusten ohella laajempia kokonaisuuksia. Ympäristöministeriön ja Museoviraston kokoama 'punainen kirja' toi tietoisuuteen *Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt* (1993), ja samoihin aikoihin koottiin vastaavasti myös maisema-alueet.

Kansalaisten kiinnostusta omaan ympäristöönsä pyrittiin lisäämään kuntakohtaisilla ns. *kulttuuriympäristöohjelmilla*. 1990-luvulla syntyivät myös alueelliset kulttuuriympäristötyöryhmät. Mukana yhteisissä pohdinnoissa olivat maakunta-

museot, valtion tie- ja kaavoitusviranomaiset, sekä maakuntien liitot. ”Nykyään tuo hyvä käytännelienee jäänyt kiireiden alle.”

Panu Kailan mielestä rakentamiseen liittyvä nykylainsäädäntö ei korosta järkevää korjaamista, vaan tukee lähinnä kaiken uusimista uuden tekniikan avulla. ”Ilahduttavana poikkeuksena sentään uudet ilmanvaihtomääräykset 2018.”

Kansalaisvaikuttamista, yhdistyksiä ja kirjallisuutta

Kansalaistoiminta joutui uuteen vaatimaan asemaan vuosituhannen vaihteessa, kun maankäyttö- ja rakennuslaki siirsi ratkaisuvallan pääosaltaan kuntatasolle, **Liisa Tarjanne** muistuttaa.

”Uusi järjestelmä edellytti kansalaisilta uusia näkemyksiä ja valmiuksia sekä tietoa vaikutusmahdollisuuksista. Tähän tarpeeseen syntyi kansalaisjärjestöjen Jokaisen Oma Ympäristö -kampanja (JOY 2010). Kampanjasta jäi pysyvä jälki, opas *Kulttuuriympäristö kunniaan – kansalaisen tietopaketti*, joka löytyy edelleen verkosta. Suomen Kulttuuri-perinnön Tuki ry toimitti aineiston julkaisukuntoon.”

Tauno Tarna nostaa esille kansalaisvaikuttamisen historiaa. ”Yksityiset kansalaiset aloittivat rakennussuojelun Suomessa 1970-luvun alkuvuosina; se oli uutta, rohkeaa

pioneerityötä. Taiteilijapiireissä heräsi tarve puolustaa Tampereen uhanalaisiksi joutuneita jugend-rakennuksia. Aate onnistuttiin tuomaan lähelle kaupunkilaisia. Kampanjointi tuotti tulosta, purkaminen pysähtyi, ja tuo pelastunut jugend-arkkitehtuuri on nyt kaupungin helmi.”

”Rakennusten puolustajia tarvitaan edelleen. Alan yhdistyksiä on syntynyt maan eri puolille. Niiden tekemän valistustyön merkitys on edelleen korostunut.”

Myös viranomaiset heräsivät 1970-luvulla. Tarna nostaa Tarjanteen lailla esille silloin aloitetun arvokkaiden kohteiden luetteloinnit, joiden tarkoituksena oli mm. ohjata maankäytön suunnittelua. Niiden pohjalta tehty julkaisut levisivät sitten laajalle, ja nykyään ne ovat verkossa kaikkien nähtävillä, kuten ns. RKY, *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt* (2009).

Tauno Tarna tuo esiin hyvinä asioina myös laajan korjausrakentamiskirjallisuuden – joka alkoi oikeastaan pioneeriteoksesta *Pohjalainen talo, rakentajan opas* (1976) – samoin television ja verkon asiatuotannot.

Nykyään tietoa on siis hyvin saatavilla, on kirjallisuutta ja televisio-ohjelma sekä tarjontaa verkossakin. ”Tämä kehitys on hienoa!”

Kritiikin kohteina poliitikot, viranomaiset – ja nykyiset asenteet

Vastauksissa puidaan alan nykytilaa päätöksenteosta ja viranomais-toiminnasta tämän hetken muotitrendeihin ja rahanvaltaan.

”Rakennusten puolustajia tarvitaan edelleen.”

Kaavoittaminen vaikuttaa ympäristömme ilmeeseen ja suoraan myös asumisviihtyisyyteen. **Liisa Tarjanne:** ”Ilmastomuutoksen nimissä toteutettu tehokas ja tiivistävä rakentaminen ei ota huomioon riittävästi esimerkiksi kaupunkirakennetta ja näkymiä. Syntyy epäinhimillisiä ratkaisuja: ikkunattomia huoneita, ylikorkeita rakennuksia, epäviihtyisää ympäristöä.”

Pentti Pietarilan mukaan monessa asiassa on menty viimeisten viidentoista vuoden aikana oikeastaan huonompaan suuntaan. ”Suh- tautuminen on muuttunut ainakin arvokkaiden rakennuskohteiden ja myös ikonisten kulttuuriympäristö- jen osalta aiempaa kovemmaksi – kaa- voitusta tehdessään poliitikot unoh- tavat kaupunkien kasvun vaiheet ja niiden merkityksen yhteisenä muis- tina sekä esteettisenä vetovoimana.”

”Valistuksen osalta tuntuu siltä, että viranomaiset ja koulutuslaitok- set ovat hiljaisempia kuin aikaisem- min, ja ne puolustavat rakennusten ja rakennetun miljöön arvoja hei- kommin kuin 1970- ja 1980-luvuilla.”

Myös **Tauno Tarna** kummeksuu viranomaisten saamattomuutta ja vetäytymistä vastuusta: ”Museo- viraston rakennusperinteen osas- ton toiminta vaikuttaa sisänpäin kääntyneeltä. Julkisuuteen ei ole tullut rakennussuojelua kehittäviä aloitteita eikä kannanottoja ajan- kohtaisiin kysymyksiin. 1900-luvun lopulla siellä oltiin vielä rohkeita ja aloitteellisia. Mitähän tuo tullessaan nykyinen aluemuseoihin hajautettu vastuu rakennetusta ympäristöstä?”

Hän ottaa esille myös rakennus- lainsäädännön. ”Rakennuslain- säädäntö ei ymmärrä vanhan ra- kennuksen olemusta tarpeeksi. Jos korjaa vanhaa rakennusta, työ alistetaan uudisrakennuksen mää- räyksille. Näihin sitten vedotaan, jos rakennuksia halutaan purkaa – remontointi saadaan näyttämään kalliilta ja mahdottomalta. Siirretyn

hirsitalon hyväksyminen raken- nukseksi kohtaa vaikeuksia.”

Panu Kaila toteaa nykyisen teol- lisen rakentamisen ajatusmallien siirtyneen myös siihen, miten van- haan rakennukseen suhtaudutaan. ”Vanhaa taloa on vähintään uusittava jatkuvasti. Anna uusi ilme keittiölle- si, uudista kotisi värimaailma, osta arvoasunto täydellisesti modernisoi- dusta historiallisesta talosta.”

Kaila jatkaa kritiikkiään: ”Esille pulpahtanut historiallisia muotoja kopioiva uudisrakentaminen, nä- köisarkkitehtuuri, syö säilytettyjen aitojen rakennusten arvoa. Kunto- tutkimuksessa kirjattu rakenteen käyttöiän ylitys merkitsee arvon alentamista, kopio lyö laudalta ai- don. Rakennukselle ei suoda ns. antiikkiarvoa, toisin kuin esimerkiksi huonekalulle, saati taideteokselle.”

Miksemme ottaisi oppia muilta!

Liisa Tarjanne toteaa yleisesti, että kun muissa Pohjoismaissa päätös- valtaa siirrettiin alemmaksi kunta- tasolle, niissä panostettiin meitä enemmän opetusaineistoihin ja muuhun valistustyöhön.

”Käsitykseni mukaan useissa meihin vertautuvissa eurooppa- laisissa maissa vanhan rakennus- kannan ja arkkitehtuurin suojelu on paremmin ymmärrettyä ja valtion tai kuntien resursoimaa”, toteaa **Pentti Pietarila**. Korjausrakenta- misen verokohtelu ja yhteiskunnan avustukset ovat useissa maissa paremmalla tolalla.

Tauno Tarna ihailee Norjan ja Ruotsin suojeluperinteen pituut- ta. ”Naapurimaistamme Norja on edelläkävijä rakennussuojelussa. Kansallisaatteeseen sisältyy Nor- jassa myös rakennusperinteen arvostus ja hoito. Fortidsminne- forening, joka on perustettu 1844, on rakennussuojelun pääorganisaatio, ja jäseniä on 6-numeroinen luku!

Norjalainen puutalojen korjaus-
opas, *Gamle trehus og vedlikehold*, on
edelleen Pohjoismaiden kattavin.”

Byggnadsvårdsföreningen aloitti
Ruotsissa 1975 ja laajeni nopeasti
koko maan kattavaksi. Paikalliset yh-
distykset ovat aktiivisia. Perinnettä
arvostetaan, ja omistajat ovat ylpei-
tä rakennuksistaan. On kunniaakasta,
jos rakennus on saanut kulttuuri-
arvomäärittelyn ”K-märkt”, vaikkei
se merkitsekään virallista suojelua.

Ruotsissa ilmestyy useita aika-
kauslehtiä, joissa käsitellään aihe-
aluetta. Varaosamyymälöitä on
monilla eri paikkakunnilla. Ra-
kennussuojelua on merkittävästi
edistänyt arkkitehtien restauroinnin
erikoiskoulutus, jonka perustajana
ja alkuvaiheen johtajana oli alan
pohjoismainen mestari, arkkitehti
Ove Hidemark.

”Yksityishenkilöiden tarpeisiin
julkaistiin Hidemarkin johdolla
vuonna 1973 alan perusteos, *Så
renoveras torp och gårdar*, josta
on sen jälkeen ilmestynyt toista-
kymmentä painosta.

Aina Japaniin asti katsoo **Panu
Kaila**. ”Japanin puistoissa elossa
olevien puuvanhusten hoito on esi-
merkittävä – Suomen kaupungeissa
vanhoja puita ei suvaita, vaan ne
hakataan pois. Samoin puuraken-
nusten perinteinen korjaaminen
on Japanissa huippuunsa kehitettyä.
Yksityisessä alan opistossa neli-
vuotinen kurssi on aina täynnä, ja
kaikki työllistyvät heti valmistut-
tuaan. Perinteiset ammattitaidot
ovat valtion suojeluksessa.”

Ajan henki – koulutus ja rakennussuojelu puhuttavat

Ajassa näkyy **Liisa Tarjanteen** mu-
kaan sekä myönteistä että kielteistä.
”Yksittäisten rakennusten vaalimi-
nen on edistynyt, ja korjaamisinto
sekä -taito ovat lisääntyneet. Kor-
jattuja kohteita esitellään, ja ihmiset
ovat niistä kiinnostuneita.”

Nykyistä koulutusta kuitenkin
arvostellaan. **Pentti Pietarilan**
mielipide pohjaa omaan pitkään
kokemukseen vanhojen rakennus-
ten parissa. ”Pätevien ja kokeneiden
asiantuntijoiden ja ammattilaisten
– arkkitehtien, rakennesuunnittelijoi-
den, mestareiden ja rakennusamat-
tilaisten – huutava puute on oikeiden
ratkaisuiden toteutumisen esteenä.”

”Tarvitaan tekijöiden koulutusta
ja heidän ammattistatuksensa ko-
hottamista, jotta työmaille saadaan
vanhan rakennuksen korjaamiseen
perehtyneitä suunnittelijoita ja
osaavia rakentajia.”

Panu Kaila puhuu samaten kou-
lutuksesta. ”Saksassa oli 1980-luvul-
la suuri kokous rakennusperinteen
säilyttämisestä. Ydinlauseena oli,
että menneiden aikojen muisto-
merkkejä ei voida säilyttää ilman
sitä ammattitaitoa, jolla ne on ai-
koinaan rakennettu.”

Asiat ovat meillä toisin. ”Kirves-
mies, peltiseppä ja muurari ovat
tänään harvinaistuneita lajeja.”
Rakennuskonservoiijienkin koulutus
on Suomessa lopetettu.

Sekä Panu Kaila että Tauno Tarna
kritikoivat Museoviraston kiinteis-
tönhoitoa. Tarnan sanoin Museo-
viraston kiinteistöjen siirto Senaatti-
kiinteistön omistukseen oli ”ka-
tastrofi”. Museoina säilytetyistä
rakennuksista luopuminen ja myyn-
ti yksityisomistukseen oli kumman-
kin mielestä täysin väärä ratkaisu.

’Mallisuorituksella’ oli vaaralli-
set seuraukset, pahoittelee **Tauno
Tarna**. ”Valtio näytti esimerkkiä
kaikille hallinto-organisaatioille
tyyliin ’Myykää omistukset pois, ei
rakennusten historiallisista arvoista
tarvitse välittää!’. Parhailaan monet
kaupungit toteuttavat nyt tuota
valtion aloittamaa linjausta.”

Tauno Tarna muistuttaa myös
toisesta uhasta, sisätilojen muut-
tumisesta. ”Yksityisen omaisuuden
suoja estää sisätilojen suojelun pait-
si harvinaisissa erikoiskohteissa.

Useimmiten rakennussuojelu tapah-
tuu kaavoituksella, jossa sisätiloi-
hin ei puututa. Olisi luontevaa, jos
Museovirasto ottaisi tehtäväkseen
sisätilojen arvostuksen nostamisen.
Näin virasto toteuttaisi tehtävänsä
kulttuuriperinnön säilyttämiseksi.”

Kiteytettyjä kannustuksia

Kysyimme ’guruilta’ lopuksi: Mitä
tällä hetkellä ja pitkän kokemuksesi
perusteella haluaisit sanoa vanhan
talon asujalle, vaikkapa vasta-alka-
jalle? Alla arvokkaat neuvot.

”Kannattaa miettiä – ei hätiköidä!
Talotohtori on hyvä kirja luettavak-
si!” **Liisa Tarjanne**.

”Rakennusten ja asuntojen os-
tajille sekä vaihtajille neuvoksi:
Ostakaa kohde, jota mielestänne
tarvitsee muuttaa mahdollisimman
vähän. Suunnitelkaa korjauksia rau-
hassa, ja punnitkaa eri vaihtoehtojen
etuja. Vanhan talon korjauksessa on
tärkeää hankkia tietoa materiaaleis-
ta ja toimivista rakenneratkaisuista.”

Pentti Pietarila.

”Tutustu taloon perusteellisesti
ennen remonttipäätöksiä. Talo on
odottanut sinua jo monta vuotta, nyt
ei ole kiire. Luo ensiksi itsellesi kuva
talon historiasta, rakentajasta, siinä
asuneista ihmisistä, heidän amma-
teistaan. Mitä muutoksia talossa on
mahdollisesti tehty eri asukkaiden
toimesta? Miten talon eri kerrokset
kuvastavat niiden syntyäikää? Onko
esimerkiksi ovissa patinaa tai lattia-
lankuissa kulumia, jotka kertovat
talossa eletystä elämästä. Arvosta
niitä ja säilytä. Ne ovat tärkeitä, sillä
ne kertovat talon iästä. Älä maalaa
niitä piiloon! Talosi on vanha – anna
sen näkyä. Ole ylpeä talostasi, ja
kohtele sitä hellästi!” **Tauno Tarna**.

Löydä talosi hoidossa oma tiesi
– ihmiset ovat erilaisia, joten rat-
kaisujen pitäisi myös olla erilaisia.
Panu Kaila.

*Toimittanut
Viri Teppo-Pärnä*